WIKIPEDIA

Altain kieli

Altain kieli (vanhentunut nimitys **oirootin kieli**; altaiksi алтай тил, *altai til*) on altailaisten puhuma turkkilainen kieli. Sillä on virallisen kielen asema Altain tasavallassa Venäjällä.

Altai	
Oma nimi	Altaj tili (Алтай тили)
Muu nimi	*Oiraatti*, *oirootti*
Tiedot	
Alue	Altain tasavalta, Altain aluepiiri, Mongolia, Kiina
Virallinen kieli	Altain tasavalta
Puhujia	71 600
Sija	ei 100 suurimman joukossa
Kirjaimisto	kyrillinen
Kielitieteellinen luokitus	
Kielikunta	turkkilaiset kielet
Kieliryhmä	pohjoisturkkilaiset kielet
Kielikoodit	
ISO 639-2	(eteläinen) alt, (pohjoinen) atv
ISO 639-3	(Pohjoinen) ALT (Eteläinen) ATV (Pohjoinen) ALT (Eteläinen) (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=ATV)
	Ohje

Sisällysluettelo

Levinneisyys ja puhujamäärä

Altain kieltä puhutaan lähinnä Altain tasavallassa. Vuoden 1989 väestönlaskennan mukaan altain puhujia oli Venäjällä 61 700 henkeä, joista 54 900 Altain tasavallassa.[1] Vuoden 2002 väestönlaskennan mukaan altaita puhui 65 500 henkeä,[2] joista 62 600 Altain tasavallassa.[3] (lukuihin sisältyvät altaita toisena tai vieraana kielenä puhuvat). Aikaisemmissa väestönlaskennoissa altain puhujiksi laskettiin myös vuonna 2002 rekisteröidyt teleutin (1892 henkeä), kumandin (1044 henkeä), tšelkanin (539 henkeä) ja tuban (436 henkeä) puhujat.[2]

Vuonna 1989 Venäjän altailaisista 85,1 % puhui altaita äidinkielenään ja 1,9 % toisena kielenä.[4] Vuonna 2002 Altain tasavallan altailaisista 89,2 % osasi altaita.[3]

Kansallisuudeltaan altailaisista 92,9 % osaa venäjää[5] (80,4 % vuonna 1989).[4] Altain tasavallan koko väestöstä 30,9 % osaa altaita[3] ja 96,5 % venäjää.[6] Altaita puhuvat lähes kaikki tasavallan telengitit (2 300 henkeä vuonna 2002) sekä osa kazakeista. Vastaavasti osa altailaisista osaa kazakkia.[3]

Vuoden 2010 väestönlaskennan mukaan Venäjällä on 55 700 altain puhujaa[7].

Historia ja murteet

Altailaiset koostuvat useista etnisistä ryhmistä, jotka ovat osin säilyttäneet identiteettinsä. Muinaisturkkilaisena aikana Jenisein yläjuoksulla ja Altailla asui kirgiisejä, joiden kieltä kuvastavat Jenisein riimukirjoitukset. Myöhemmin heidän joukkoonsa sekoittui oguzeja ja kiptšakkeja, joiden vaikutus näkyy altain pohjoismurteissa. Kieleen ovat vaikuttaneet myös läntiset mongolit eli oiraatit sekä altailaisiin sulautuneet samojedikielten ja ketin puhujat.[8]

Altain kieli jakautuu eteläiseen ja pohjoiseen murreryhmään, joiden välillä on huomattavia eroja. Kieli kuuluu turkkilaisten kielten itäiseen haaraan, jossa sen etelämurteet muodostavat kirgiisin kanssa oman kieliryhmän. Pohjoismurteet puolestaan kuuluvat eräiden piirteidensä perusteella uiguurilais-oguzilaiseen ryhmään, jossa niillä on eniten yhteistä hakassilaiseen alaryhmään kuuluvan šoorin kielen kanssa. Eteläryhmän murteita ovat varsinaisaltai eli altaikiži, telengit ja teleut, pohjoisryhmään kuuluvat kumandi, tšelkan ja tuba.[9]

Kirjakieli

Altain kirjakieli syntyi ortodoksisten lähetyssaarnaajien toiminnan tuloksena. Lisämerkein täydennetyllä kyrillisellä kirjaimistolla julkaistiin 1800-luvun puolivälistä lähtien lähinnä uskonnollista kirjallisuutta, joka perustui teleutin murteeseen. 1920-luvun alussa kirjakielen normien perustaksi valittiin varsinaisaltain murre. Lähetyssaarnaajien luomaa kirjaimistoa käytettiin vuoteen 1931 saakka, jolloin siirryttiin latinalaiseen aakkostoon. Vuonna 1938 otettiin uudelleen käyttöön kyrillinen kirjaimisto, johon on liitetty lisämerkit ӧ, ӱ, ҥ ja ј.[10]

Altaita käytetään opetuskielenä koulujen alaluokilla ja ylemmillä luokilla sitä opetetaan aineena. Altaiksi julkaistaan oppikirjoja sekä kauno- ja lastenkirjallisuutta. Sillä ilmestyy sanomalehti *Altaidyŋ tšolmony*, kaunokirjallinen aikakauskirja ja lastenlehti. Kieltä käytetään myös radiossa, televisiossa ja teatterissa. Vuonna 1993 tasavallassa hyväksyttiin kielilaki, joka antaa altaille virallisen kielen aseman venäjän kielen rinnalla.[11]

Nykytilanne

Altain kielen tilannetta pidetään monessa suhteessa huolestuttavana. Altailaiset ovat pitkälle venäläistyneitä, kirjakieli on kehittymätön ja sen käyttö vähäistä. Kielen tulevaisuutta uhkaa myös etnisten ryhmien halu jakautua eri kansallisuuksiksi, joille kaikille olisi luotava erillinen kirjakieli.[12] Venäjän hallituksen vuonna 2001 tekemässä päätöksessä kumandinit, telengitit, tšelkanit ja tubalarit tunnustetaan itsenäisiksi kansoiksi. Kumandineille on myönnetty pohjoisen vähälukuisen kansan asema.[13] Monet tutkijat pitävät kumandia erillisenä kielenä.[14]

Lähteet

1. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 1*, s. 53. Moskva: Academia, 2000. ISBN 5-87444-103-4.
2. Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda. 4.4. Rasprostranjonnost vladenija jazykami (krome russkogo). (http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_04.xls) *perepis2002.ru*. Viitattu 15.2.2009. (venäjäksi)
3. Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda. 4.6. Vladenije jazykami (krome russkogo) naselenijem otdelnyh natsionalnostei po respublikam, avtonomnoi oblasti i avtonomnym okrugam Rossijskoi Federatsii. (http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_06.xls) *perepis2002.ru*. Viitattu 15.2.2009. (venäjäksi)
4. *Narody Rossii: entsiklopedija*, s. 441. Moskva: Bolšaja Rossijskaja Entsiklopedija, 1994. ISBN 5-85270-082-7.
5. Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda. 4.2. Naselenije po natsionalnosti i vladeniju russkim jazykom. (http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_02.xls) *perepis2002.ru*. Viitattu 15.2.2009. (venäjäksi)
6. Vserossijskaja perepis naselenija 2002 goda. 4.3. Naselenije po natsionalnosti i vladeniju russkim jazykom po subjektam Rossijskoi Federatsii. (http://perepis2002.ru/ct/doc/TOM_04_03.xls) *perepis2002.ru*. Viitattu 15.2.2009. (venäjäksi)

7. Naselenije Rossijskoi Federatsii po vladeniju jazykami (http://www.gks.ru/free_doc/new_site/population/demo/per-itog/tab6.xls) *gks.ru*. Viitattu 20.1.2012. (venäjäksi)
8. *Gosudarstvennyje i titulnyje jazyki Rossii: entsiklopeditšeski slovar-spravotšnik*, s. 50–51. Moskva: Academia, 2002. ISBN 5-87444-148-4.
9. Baskakov, N.A.: *Tjurkskije jazyki. Izd. 2-je, ispr.*, s. 212–218. Moskva: KomKniga, 2006. ISBN 978-5-484-00515-4.
10. *Gosudarstvennyje i titulnyje jazyki Rossii: entsiklopeditšeski slovar-spravotšnik*, s. 52–53. Moskva: Academia, 2002. ISBN 5-87444-148-4.
11. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 1*, s. 57–60. Moskva: Academia, 2000. ISBN 5-87444-103-4.
12. *Pismennyje jazyki mira: Jazyki Rossijskoi Federatsii. Sotsiolingvistitšeskaja entsiklopedija. Kniga 1*, s. 64. Moskva: Academia, 2000. ISBN 5-87444-103-4.
13. *Gosudarstvennyje i titulnyje jazyki Rossii: entsiklopeditšeski slovar-spravotšnik*, s. 54–55. Moskva: Academia, 2002. ISBN 5-87444-148-4.
14. *Krasnaja kniga jazykov narodov Rossii: Entsiklopeditšeski spravotšnik*, s. 34–35. Moskva: Institut jazykoznanija narodov Rossii, 1994. ISBN 5-87444-018-6.

Turkkilaiset kielet

azeri | baškiiri | dolgaani | gagauzi | hakassi | haladži | jakuutti | karaiimi | karakalpakki | karatšai-balkaari | kaškai | kazakki | krimintataari | kumykki | nogai | salaari | šoori | tataari | tofa | tšuvassi | turkki | turkmeeni | tuva | uiguuri | uzbekki